

KAROLINA JASIEŃSKA

UNIwersytet Jagielloński

<https://orcid.org/0009-0000-9009-7667>

**RELIGIJNOŚĆ LUDZI Z OKRESU JŌMON
NA PODSTAWIE PLASTYKI FIGURALNEJ
I INNYCH ZNALEZISK ARCHEOLOGICZNYCH**

**THE RELIGIOUS PRACTICES OF JŌMON PEOPLE BASED
ON FIGURATIVE ART AND ARCHAEOLOGICAL FINDINGS**

Summary: This article provides an overview of the religious aspects of Jōmon society (ca. 14,000–300 BCE), focusing particularly on figurative art, such as the clay figurines known as dogū. It presents key theories regarding these figurines, including their ritualistic destruction and their association with fertility and maternal cults. Additionally, it analyzes artifacts such as phallic stones, which are thought to symbolize male fertility. The research highlights the richness of Jōmon beliefs and rituals while acknowledging the many uncertainties that remain. The article also raises questions about the enigmatic nature of these practices and their potential connections to contemporary Japanese rituals, possibly rooted in this early period of history.

Keywords: Japanese archaeology, dogū figurines, phallic stones, fertility cults, Jōmon period, ritual destruction

Okres Jōmon, utożsamiany umownie z czasem neolitu, obejmujący lata ok. 15 000/13 000–300 p.n.e., pozostaje obiektem ciągłych badań archeologicznych, zwłaszcza w kontekście kultury ceramicznej i tajemniczych figurek nazywanych *dogū*. Te wykonane z wypalanej gliny przedstawienia antropomorficzne i zoomorficzne, często formowane na kształt kobiet w ciąży, stanowią istotny element dziedzictwa Japonii, otwierając okno na złożoną rzeczywistość społeczeństwa tamtego czasu. Autorka niniejszego artykułu skupia się na analizie religijności społeczeństwa Jōmon, opierając się na plastyce figuralnej oraz innych znaleziskach archeologicznych, takich jak kamienie falliczne (*sekibō*) czy ceramika z wizerunkami porodu.

Niszczenie rytualne *dogū*, ich rola w obrzędach religijnych oraz związek z płodnością żeńską stanowią kluczowe elementy tej dyskusji. Dodatkowo kamienie falliczne zdają się wskazywać na istnienie równoległego kultu związanego z płodnością męską.

Analiza artefaktów z okresu Jōmon rzuca nowe światło na złożoną tkankę wierzeń, rytuałów i praktyk religijnych, które kształtowały życie społeczności tak dalekiego okresu. Odkrycia archeologiczne ukazują nie tylko wyjątkową sztukę tego czasu, ale także ceremonie religijne, które mogą objaśniać system wierzeń ludzi zamieszkujących Japonię tysiące lat temu.

NISZCZENIE RYTUALNE

Ogromna większość *dogū* została odkryta w formie niekompletnej z brakującymi rękami, nogami lub głowami. Tak zły stan zachowania może być oczywiście tłumaczony upływem czasu i procesami podepozycyjnymi, które mogły doprowadzić do powolnego lub nagłego uszkodzenia delikatnej ceramiki. W bardzo wielu wypadkach miejsca odłamania konkretnych części ciała wydają się jednak zbyt regularne i precyzyjne, by uznać to za dzieło przypadku. Doprowadziło to do powstania podzielanej przez wielu badaczy okresu Jōmon teorii, jakoby figurki były niszczone celowo podczas rytuałów religijnych¹.

¹ M. Harada, *Dogū Broken and Enshrined. Traces of Jomon World View. The Power of Dogū. Ceramic Figures from Ancient Japan*, red. S. Kaner, Londyn 2009, s. 50–51.

Na stanowisku archeologicznym Shakadō odnaleziono ok. 1116 fragmętów *dogū*. Pochodzą one głównie ze środkowego Jōmon i były rozrzucone na terenie całego stanowiska. Nie odkryto żadnego *dogū* w całości, a z odnalezionych fragmentów udało się złożyć z powrotem tylko ok. 3% z nich. Badacze sugerują, że być może ludzie z okolicznych wiosek gromadzili się na tym stanowisku, by uczestniczyć w ceremoniach religijnych, podczas których figurki były niszczone, a każdy z uczestników zabierał fragment do domu, resztki natomiast pozostawiano na miejscu.

Na stanowisku Shakadō znaleziono też duże ilości uszkodzonej ceramiki ułożonej w kopiec. Niektórzy badacze przypuszczają, że ludzie z okresu Jōmon urządzali specjalne „pogrzeby” dla przedmiotów, które w wyniku uszkodzenia straciły swoją użyteczność lub tak, jak w przypadku *dogū*, swoją świętą naturę². Tę teorię mogą potwierdzać też okoliczności znalezienia „*dogū* o twarzy w kształcie serca” ze stanowiska Gohara. W momencie odnalezienia połamana na trzy części figurka złożona była w dole otoczonym kamieniami. Takie kamienne kręgi tworzone były też wokół prawdziwych miejsc pochówków, szczególnie w późnym okresie Jōmon. Być może *dogū* z Gohara towarzyszyć miał pochowany osobie, której szczątki się nie zachowały, może jednak grób został stworzony jedynie dla uszkodzonej figurki. Również słynna figurka zwana „Wenus z Tanabatake” (il. 1) znaleziona została przełamana na dwie części, w dole przypominającym grób³ (jednak zbyt małym, by można było pochować tam człowieka). Mogły to być miejsca powtórnego pochówku, np. samych ludzkich kości, które nie zachowały się do dzisiaj, lub miejsce „pochówku” samej Wenus.

1. Venus z Jōmon. Środkowy Jōmon (3000–2000 p.n.e.), ze stanowiska Tanabatake, Chino City Museum of Jomon Archaeology. Autor zdjęcia: Simon Kaner. Źródło ilustracji: <https://www.apollo-magazine.com/precocious-potters-ancient-japan-jomon/> [dostęp: 29.12.2023].

² M. Nagamine, *Clay Figurines and Jōmon Society. Windows on the Japanese Past. Studies in Archaeology and Prehistory*, red. R.J. Pearson, G.L. Barnes, K.L. Hutterer, A. Arbor, Center for Japanese Studies, University of Michigan 1986.

³ M. Harada, op. cit., s. 51.

Według nieco odmiennej interpretacji Mizuno Masayoshiego *dogū* miały uosabiać i stanowić tymczasowe mieszkanie dla duchów opiekuńczych, które w wyniku rytualnego niszczenia ich „ziemskich powłok” wracały z powrotem do świata duchów, by narodzić się powtórnie w cyklu reinkarnacji analogicznym do buddyjskiej *samsary*⁴. Zdaniem Masayoshiego odradzać miały się nie tylko same duchy, ale z nimi również osoby lub cała społeczność dokonująca rytuału. Innymi słowy: śmierć członka danej społeczności reprezentowana była przez niszczenie figurek zawierających w sobie duchy, mające odrodzić się wraz ze zmarłym.

Być może w niektórych społecznościach *dogū* miały reprezentować samego zmarłego. Nasuwa to jednak pytanie, dlaczego zdecydowana większość figurek wydaje się przedstawiać kobiety. Wszystko wskazuje na to, że *dogū* miały szczególnie związek z macierzyństwem i porodem. W okresie Jōmon śmiertelność niemowląt i kobiet podczas porodu była niezwykle wysoka. *Dogū* przedstawiające kobiety w ciąży mogły być więc wizerunkami prawdziwych kobiet zmarłych podczas porodu⁵.

Istnieje również teoria, że odłamane części *dogū* miały reprezentować chore części ciała osoby zamawiającej uzdrawiający rytuał. W wyniku takiego procesu choroba lub zły duch trapiący chorego miałyby przejść na figurkę, a następnie zostać pogrzebane w ziemi⁶.

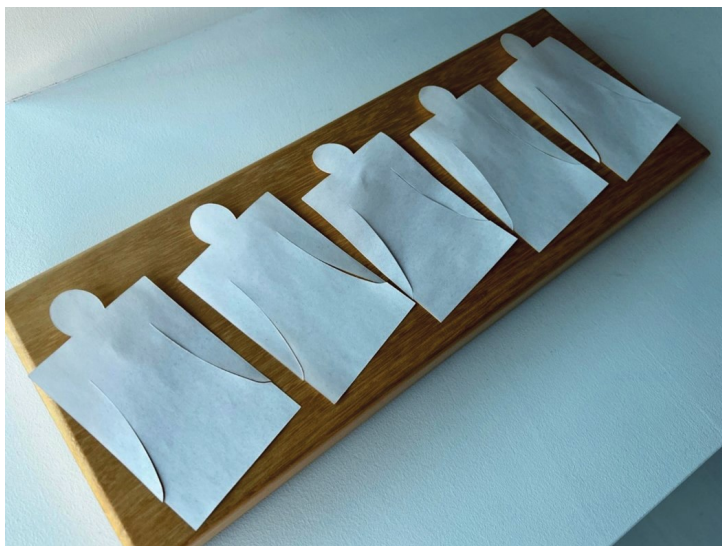
Echem takich rytuałów może być stosowana do dziś japońska ludowa praktyka polegająca na tworzeniu z papieru lub trawy laleczki w kształcie człowieka, zwanej *hitogata* lub *katashiro* (il. 2), na którą następnie „przelewane” są dolegliwości i niebezpieczeństwa zagrażające ludziom. Laleczkę taką niszczy się poprzez wrzucenie do strumienia lub innego zbiornika wody, w konsekwencji uwalniając się od choroby oraz nieszczęść. Podobna praktyka z wykorzystaniem lalek ma miejsce podczas festiwalu Jōshi (znanego też jako *hinamatsuri* – święto lalek). Festiwal ten co prawda pochodzi z Chin, jednak w okresie Heian wprowadzono japoński element wykorzystania lalek

⁴ Ibidem, s. 53.

⁵ A. Fueki, *Dogū tte nan no tame ni tsukurareta no? Nazodarake no shōtai ni semaru* [Do czego służyły figurki dogu? Poznanie prawdziwej tożsamości tajemniczych figurek], <https://intojapanwaraku.com/culture/32979/> [dostęp: 27.12.2023].

⁶ M. Nagamine, op. cit., s. 263.

do rytualnego oczyszczenia poprzez pocieranie ich o różne części ciała, a następnie puszczania z nurtem rzeki. Co ciekawe, w późniejszych czasach istniały również laleczki, które – zamiast zostać zniszczone – były zachowywane i pozostawiane na widoku. Figurki *dogū* w późniejszych podokresach Jōmon również wydają się pełnić inną, bardziej dekoracyjną funkcję niż te w podokresach wczesnych. Być może praktyki *hinamatsuri* i *katashiro* z wykorzystaniem lalek mają swój początek właśnie w tworzeniu i niszczeniu *dogū* w okresie Jōmon⁷.

2. Laleczka z papieru (*hitogata/katashiro*), Chram Hikawa w Kawagoe, Japonia. Źródło ilustracji: Z prywatnego zbioru autorki.

Idąc tym tropem, *dogū* mogły być „naczyniami” przyjmującymi w siebie złe moce i dolegliwości zagrażające ludziom. Po wnikięciu dolegliwości lub złych duchów w figurkę bądź konkretną część jej ciała ta była następnie odłamywana i zakopywana razem z innymi, zatrzymując złe siły pod ziemią.

⁷ Yumiyama (Kokugakuin Digital Museum), „Encyclopedia of Shinto” Jōshi, | 國學院大學デジタルミュージアム, <https://d-museum.kokugakuin.ac.jp/eos/detail/?id=8910> [dostęp: 27.12.2023].

Większość wizerunków kobiet w ciąży można zaś tłumaczyć tym, że były one szczególnie narażone podczas porodu, więc naturalnie wymagały największej ochrony magicznej. Liczba znalezionych do tej pory figurek jednak zdecydowanie nie odpowiada liczbie ludzi żyjących w tamtym okresie. Być może tego konkretnego rytuału mogli doświadczyć tylko wybrani członkowie społeczeństwa, jak kobiety podczas porodu, wodzowie czy szamani⁸ (na co mogą wskazywać wzory na ciałach i twarzach figurek, interpretowane często jako tatuaże o znaczeniu rytualnym).

KULT PŁODNOŚCI ŻEŃSKIEJ I MACIERZYŃSTWA

Wydaje się, że zdecydowana większość figurek *dogū*, szczególnie od okresu inauguracyjnego do środkowego (od okresu późnego pojawiają się bowiem

3. Tzw. *linea nigra*. Źródło ilustracji: <https://ja.wikipedia.org/wiki/%E9%BB%92%E7%B7%9A> [dostęp: 29.12.2023].

pewne komplikacje w zakresie interpretacji płci), przedstawia kobiety. Przeważająca liczba tych wizerunków ma też związek z ciążą czy macierzyństwem. Kobiety przedstawione w ciąży charakteryzują się wydatnym brzuchem i pionową linią ciągnącą się od piersi do okolic pępka. Większość badaczy jest zgodna co do tego, że linię tę należy interpretować jako *linea nigra* (czarna kresa) – ciemną linię pojawiającą się na brzuchu ciężarnych kobiet w wyniku zwiększenia produkcji melaniny mniej więcej w drugim tryestrze ciąży⁹ (il. 3). Znane są różne kombinacje tego typu przedstawień; w większości

przypadków figurki posiadają zarówno zaokrąglony brzuch, jak i *linea nigra* (il. 4). Istnieją też figurki, w których wnętrzu odnaleziono małe gliniane kulki. Według niektórych miały to być grzechotki wykorzystywane

⁸ A. Fueki, op. cit.

⁹ T. Doi, *Dogū with Outstretched Arms. The Power of Dogū. Ceramic Figures from Ancient Japan*, red. S. Kaner, Londyn 2009, s. 101.

w celach religijnych albo do zabawiania dzieci, według innych kulki miały reprezentować dziecko w brzuchu matki. Istnieją też przedstawienia *dogū* z już narodzonymi dziećmi, np. trzymające je na rękach. Jest natomiast tylko jedna figurka ze stanowiska Shakadō przedstawiona dokładnie w momencie porodu.

Interesującym przykładem ilustrującym również analogię z innymi prawdopodobnymi artefaktami kultu płodności z różnych rejonów świata jest tzw. *Wenus z Tanabatake*, nazwana tak ze względu na wizualne podobieństwo do figurek z epoki kamienia z terenów Europy, również określanych tym imieniem. Tak jak jej europejskie odpowiedniczki charakteryzuje się ona bardzo obfitymi kształtami, szczególnie wydatnym brzuchem i udami. Z powodu wydętego brzucha często bywa interpretowana przez archeologów jako wizerunek ciężarnej kobiety, chociaż nie posiada charakterystycznej czarnej kresy¹⁰.

Więcej światła na związek *dogū* z macierzyństwem rzuca ceramika z figurkami wkomponowanymi jako dekoracje (*jimentsuki doki*). Rodzaj ceramiki przedstawiającej sceny porodu zwany jest ceramiką narodzin (*shussan-mon doki*). Na naczyniach tych pojawiają się sceny interpretowane jako różne stadia porodu. Prawdopodobnie najbardziej znanym przykładem

4. Figurka *dogū* z widoczną tzw. *linea nigra*. Późny Jōmon (ok. 1000–300 p.n.e.). Źródło ilustracji: <https://toyokeizai.net/articles/-/262290> [dostęp: 29.12.2023].

5. Naczynie ze stanowiska Tsugane, Muzeum Prefektury Yamanashi, Japonia. Źródło ilustracji: <https://www.pref.yamanashi.jp/kouko-hak/special/2020/story-10.html> [dostęp: 29.12.2013].

¹⁰ Ibidem.

shussan-mon doki jest naczyniem ze stanowiska Tsugane ze środkowego okresu Jōmon (il. 5). Postać, której twarz widoczna jest na brzegu naczynia, to matka, a druga przedstawiona poniżej to niemowlę w momencie narodzin. Mają one cechy charakterystyczne dla większości figurek ze środkowego okresu – wąskie, skośne oczy i twarz przypominającą kształtem gryzonie lub węża. W tym przypadku można przypuszczać jednak, że podobieństwo do zwierzęcia było zamierzone. Twarze matki i dziecka mogły być inspirowane cechami dzika, który ze względu na dużą liczbę potomstwa był dla ludzi okresu Jōmon symbolem macierzyństwa. Obecność wizerunku matki na ceramice przeznaczonej do przechowywania jedzenia jest zrozumiała, biorąc pod uwagę rolę kobiety jako karmicielki rodziny, przygotowującej jedzenie i karmiącej dzieci. Przeglądając się ceramice (szczególnie z okresu środkowego), można zauważyć, że wkomponowane wizerunki dzików często występują w parze z wizerunkami węży. Dzik symbolizował matkę, z kolei wąż był symbolem mężczyzny – ojca. Czasem zamiast wizerunku dzika pojawiają się też symbole w kształcie harfy podobne do tych widocznych w okolicach brzuchów niektórych *dogū*. Prawdopodobnie symbolizowały kobiece narządy płciowe. Dodatkowo w środku tego symbolu na ceramice umieszczano czasem pionowy wizerunek węża-mężczyzny, oznaczając w ten sposób moment zapłodnienia.

Sam wizerunek węża oprócz mężczyzny mógł nawiązywać do wegetacji roślin na zasadzie skojarzenia z węzem zrzucającym na wiosnę skórę oraz wychodzącym na powierzchnię ziemi „odradzającym się” zwierzęciem jako oznaczeniem wzrostu roślin¹¹. Proces zapłodnienia, ciąży i porodu był więc prawdopodobnie dla ludzi z okresu Jōmon analogiczny do cyklu wegetacji roślinności. Narodziny, śmierć, wegetacja – te tak ważne w tamtych czasach aspekty przedstawiano zarówno w sposób symboliczny, jak i dosłowny na ceramice i figurkach *dogū*, które muszą być badane razem, by ukazać pełen obraz wierzeń społeczeństwa okresu Jōmon.

¹¹ Yamanashi kenritsu koko hakubutsukan 2019. Jōmon bunka no chōten: Daikai tokubetsuten [Punkt kulminacyjny ery Jomon: trzydziesta siódma wystawa okolicznościowa]. Kofu: Yamanashi kenritsu koko hakubutsukan.

DOGŪ JAKO DUCHY ROŚLIN – TEORIA FUMITO TAKEKURY

Niezwykle oryginalną interpretację figurek *dogū* zaproponował antropolog Fumito Takekura. Zgodnie z jego teorią figurki miały przedstawiać duchy przyrody opiekujące się poszczególnymi gatunkami roślin, na podobieństwo których zostały wykonane. Tymczasowe mieszkanie dla duchów przebywających w świecie ludzi miały stanowić właśnie *dogū*, które następnie były niszczone, uwalniając ducha do ponownego cyklu reinkarnacji. Chociaż badacz nie zgadza się z powszechnie uznawaną teorią, jakoby *dogū* miały związek przede wszystkim z macierzyństwem i kultem płodności, jest zdania, że większość figurek przedstawionych kobiet jest w widocznej ciąży. Miały to być jednak nie tyle zwykłe kobiety, co ciężarne duchy roślin. Odradzanie się roślin każdej wiosny było interpretowane przez ludzi z okresu Jōmon analogicznie do ludzkich narodzin. Duchy te mogły być więc przedstawiane jako ciężarne z mającymi się „narodzić” roślinami. W społeczeństwach zbieracko-łowickich to właśnie kobiety zajmowały się zbieraniem pożywienia takiego jak orzechy czy kasztany. Wizerunki bóstw i duchów opiekujących się roślinnością były więc nieodłącznie związane z wizerunkami kobiet. Zważając na boski status prezentowanych postaci, przedstawienia te nie mogły być w pełni ludzkie. Według Takekury, biorąc pod uwagę codzienny kontakt ludzi z różnymi gatunkami roślin, zaczęto wkomponowywać najbardziej charakterystyczne elementy ich wyglądu w antropomorficzne kształty, tworząc ludzko-roślinne hybrydy – idealne obrazy bóstw. Nie były to jednak wyłącznie rośliny, ale również mięczaki, np. małże. *Dogū* miałyby więc być związane z pożywieniem dostarczonym przez kobiety, co tłumaczyłoby brak wśród figurek wizerunków męskich.

Według Takekury na wygląd *dogū* wpłynęły również węże. Charakterystyczną cechą żyjącego w Japonii gatunku węża *mamushi* są pionowe, wąskie źrenice, które mogły być inspiracją dla kształtu oczu figurek z okresu środkowego¹². Antropolog uważa, że węże były uznawane za strażników jedzenia, gdyż polowały na gryzonie wyjadające tak cenne w tamtych czasach orzechy

¹² F. Takekura, *Dogū o yomu – hyakusanjū-nenkan tokarenakatta Jōmon shinwa no nazo* [Odszyfrowanie *dogū* – nierozwiązana od 130 lat tajemnica legendy Jōmon], Tokio 2021, s. 214.

i kasztany. W Japonii istnieje długa tradycja łączenia konkretnych zwierząt z opieką nad jedzeniem i zbiorami, np. wierzenia dotyczące *inari*, utożsamiające lisy (jako wysłanników bóstwa) z opiekunami ryżu¹³. Połączenie tych dwóch motywów miałoby być szczególnie widoczne w przypadku figurki Wenus z Jōmon, która łączy w sobie zarówno elementy inspirowane kasztanem (kształt ud), jak i wyglądem węża *namushi* (oczy, spiralny kształt na nakryciu głowy).

Na modelowanie wizerunków bóstw na wzór pożywienia wpłynąć mogło towarzyszące ludzkości zjawisko pareidolii, czyli dopatrywania się w różnych obiektach znanych kształtów, takich jak ludzkie twarze. Patrząc na przepołowione skorupy orzechów czy korzenie roślin, ludzie z okresu Jōmon mogli widzieć w nich ludzkie kształty, wykorzystywane podczas tworzenia wizerunków bóstw¹⁴ (których prawdziwy wygląd był tajemnicą). Jako antropolog Takekura zwraca również uwagę na dobrze ugruntowane japońskie tradycje, które być może mogły mieć źródło już w okresie Jōmon. Jedną z takich tradycji są rytualne „pogrzeby” dla przedmiotów codziennego użytku, które zepsuły się lub w inny sposób straciły swoją przydatność. Znane są tego rodzaju masowe pogrzeby dla igieł lub pędzli, tak by należycie „podziękować” im za pomoc w codziennych obowiązkach. Biorąc pod uwagę, iż wiele figurek *dogū* było znajdowanych wraz z przedmiotami codziennego użytku, np. w kopcach muszlowych złożonych w jednym miejscu, Takekura sugeruje, iż ludzie z Jōmon w podobny sposób mogli traktować nieużyteczne przedmioty. Figurka, która została zniszczona, by uwolnić ze środka bóstwo, spełniła swoją rolę, mogła więc zostać pogrzebana w geście wdzięczności w wybranym do tego miejscu.

KULT PŁODNOŚCI MĘSKIEJ – KAMIENIE FALLICZNE

Podczas gdy uważa się, że figurki *dogū* związane są z seksualnością i płodnością żeńską, z okresu Jōmon pochodzą również artefakty uznawane przez badaczy za symbole płodności męskiej. Są to kamienne słupy i przedmioty przypominające miecze zwane po japońsku *sekibō* (il. 6). Według pewnej

¹³ Ibidem, s. 218.

¹⁴ Ibidem, s. 194.

teorii przedmioty te mogły być wykorzystywane podczas rytuałów odprawianych przez łowców, choć nie ma na to bezpośrednich dowodów¹⁵. Przedmioty te różnią się od siebie wielkością od mniejszych (od 5 do 20 cm średnicy) do większych, przekraczających 1 m długości. Większe okazy były często ustawiane w pionie w środku domostwa; mniejsze polerowane; ryto na nich wzory lub dorabiano zaokrąglone zakończenia. *Sekibō* znajdowano również w kontekście pogrzebowym. Znane są one na przykład z jednego ze stanowisk cmentarnych z okresu Jōmon na Hokkaido, co zrodziło teorię mówiącą, że fallicznymi kamieniami oznaczano pochówki szamanów¹⁶. Jak w przypadku figurek *dogū*, wiele okazów fallicznych kamieni znajdowano połamanych, a czasem nawet nadpalonych. Być może również te obiekty poddawano rytualnemu niszczeniu podczas ceremonii, w których brała udział cała społeczność lub, być może, sami mężczyźni¹⁷.

6. Sekibō. Źródło ilustracji: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Sekibō%C5%8D> [dostęp: 29.12.2023].

Kamienie falliczne znane są również z późniejszych okresów w historii Japonii oraz z czasów współczesnych. Niektóre z nich ustawiane są do tej pory

¹⁵ J. Habu, *Ancient Jōmon of Japan*, Cambridge 2004, s. 151.

¹⁶ S. Turnbull, *Japan's Sexual Gods. Shrines, Roles and Rituals of Procreation and Protection*, Leiden–Boston 2015, s. 63.

¹⁷ J. Habu, op. cit., s. 155.

na terenach świątyń buddyjskich i szintoistycznych w charakterze *goshintai* – obiektów, w których bóstwo *kami* mogło tymczasowo lub na dłużej znaleźć mieszkanie w świecie ludzi¹⁸. Znanе jest też współczesne wykorzystanie *sekibō* w kontekście żeńskiej płodności. W prefekturze Aomori w chramie Awashima znajdują się *sekibō* ubierane w miniaturowe kimona zwane *hōseki* (kamienie do przytulania). Według legendy jeden z kapłanów znalazł w górach dużą liczbę fallicznych kamieni i przyniósł je do świątyni. Od tej pory uważa się, że mają one moc zapewniania płodności i łatwego porodu¹⁹.

Podsumowując analizę religijności społeczności Jōmon na podstawie plastyki figuralnej i innych znalezisk archeologicznych, możemy dostrzec wielowarstwowość i złożoność wierzeń, które kształtowały życie ludzi tego odległego okresu. Figurki *dogū*, pełniące nie tylko funkcje artystyczne, ale także ceremonialne, zdają się odzwierciedlać głęboki szacunek społeczeństwa dla płodności, życia rodzinnego oraz rytuałów związanych z życiem i śmiercią.

Niszczenie rytualne *dogū* w kontekście obrzędów religijnych ukazuje głęboką więź między światem materialnym a duchowym. Interpretacje, takie jak teorie Masayoshiego czy Takekury, wskazujące na możliwość reprezentowania duchów opiekuńczych czy nawet reinkarnacyjny aspekt ich roli, stanowią fascynujący element zrozumienia świadomości społeczeństwa Jōmon.

Warto również zwrócić uwagę na kult płodności, który wydaje się przenikać zarówno sferę żeńską, reprezentowaną przez figurki *dogū*, jak i męską, symbolizowaną przez kamienie falliczne. To zjawisko świadczy o równowadze i wzajemnej zależności płci w systemie wierzeń społeczeństwa Jōmon.

Ostatecznie, analiza *dogū* i innych obiektów archeologicznych z okresu Jōmon otwiera drzwi do zrozumienia głęboko zakorzenionych praktyk kulturowych i religijnych, które można zaobserwować również współcześnie w religii shinto. Choć wiele zagadek wciąż pozostaje niewyjaśnionych, to właśnie ta tajemniczość sprawia, że badania nad tym okresem stanowią nieustanne źródło inspiracji dla naukowców, którzy pragną zgłębiać zakamarki ludzkiego umysłu i duchowości na przestrzeni tysięcy lat.

¹⁸ S. Turnbull, op. cit., s. 65.

¹⁹ Ibidem, s. 72.

BIBLIOGRAFIA

- Doi T., *Dogū with Outstretched Arms. Tanabatake Venus. The Power of Dogū. Ceramic Figures form Ancient Japan*, red. S. Kaner, Londyn 2009.
- Fueki A., *Dogū tte nan no tame ni tsukurareta no? Nazadarake no shōtai ni semaru* [Do czego służyły figurki dogu? Poznanie prawdziwej tożsamości tajemniczych figurek], <https://intojapanwaraku.com/culture/32979/> [dostęp: 27.12.2023].
- Habu J., *Ancient Jōmon of Japan*, Cambridge 2004.
- Harada M., *Dogū Broken and Enshrined. Traces of Jomon World View. The Power of Dogū. Ceramic Figures form Ancient Japan*, red. S. Kaner, Londyn 2009.
- Nagamine M., *Clay Figurines and Jomon Society, Windows on the Japanese Past. Studies in Archaeology and Prehistory*, red. R.J. Pearson, G.L. Barnes, H.L. Hutterer, A. Arbor, Center for Japanese Studies, University of Michigan 1986.
- Takekura F., *Dogū o yomu – hyakusanjū-nenkan tokarenakatta Jōmon shinwa no nazo* [Odszyfrowanie dogū – nierozwiązana od 130 lat tajemnica legendy Jōmon], Tokio 2021.
- Turnbull S., *Japan's Sexual Gods. Shrines, Roles and Rituals of Procreation and Protection*, Brill. 2015.
- Yamanashi kenritsu koko hakubutsukan. *Jōmon bunka no chōten: Daikai tokubetsuten* [Punkt kulminacyjny ery Jomon: trzydziesta siódma wystawa okolicznościowa]. Kofu: Yamanashi kenritsu koko hakubutsukan. 2019
- Yumiyama (Kokugakuin Digital Museum), „Encyclopedia of Shinto” Jōshi | 國學院大學デジタルミュージアム <https://d-museum.kokugakuin.ac.jp/eos/detail/?id=8910> [dostęp: 27.12.2023].

NOTA O AUTORCE

Karolina Jasińska – studentka pierwszego roku SUM archeologii, a także absolwentka studiów licencjackich z japonistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim. Interesuje się zagadnieniami związanymi szczególnie z Bliskim i Dalekim Wschodem. Głównym obszarem jej zainteresowania jest Japonia, zwłaszcza okres Jōmon (ok. 14 000 do 300 r. p.n.e.). W swoich badaniach skupia się głównie na wyrobach ceramicznych oraz plastyce figuralnej tego okresu.

Kontakt: kaja146699@gmail.com